

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2022.96.2>
УДК 81'38

МОВНІ МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МІГРАНТСЬКІЙ ПРОЗІ

БИБИК
Світлана Павлівна,

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики Інституту української
мови НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001;
E-mail: sbybyk2016@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9765-497X>

Svitlana
BYBYK,

Doctor of Philology, Professor, Leading
researcher of the Department of
Stylistics, Culture of the Language
and Sociolinguistics Institute of the
Ukrainian Language of National
Academy of Sciences of Ukraine,
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine;
E-mail: sbybyk2016@ukr.net

У статті представлено лінгвокультурологічний аналіз сучасних прозових творів про міграцію-переселення. Основу методики дослідження становить формування лексико-тематичних і лексико-граматичних груп, асоціативно-семантичного мікрополя «мова», пов'язаних із соціокультурною рефлексією «свій – чужий».

Відзначено стилістичні функції, ціннісно-асціологічне наповнення назв осіб за національною та етнічною належністю, назв переселенців як чужинців, назв продуктів, страв, напоїв, а також фольклоризмів. Відокремлено стилістичні функції граматичних стилістем – поняттєвих епітетів, які конкретизують національно-культурну й територіальну ідентичність персонажів. Наголошено на специфічній ролі інтимізувальних займенників, що відображають соціокультурну рефлексію «свій – чужий».

Закцентовано увагу на соціолінгвістичних аспектах контекстів-діалогів про мову, форми власних назв, які відображають сплутування мовно-культурних кодів.

Підсумовано, що персонажі, за задумами авторів сучасної мігрантської літератури, наділені різними цивілізаційними ідентифікаціями, серед яких показова національна. Лінгвософія міграціонізму спрямована на суб'єктивізацію життя етносу (етносів), націй, країн, через множину репрезентацій якої

постають об'єктивовані в узагальнено-образних конструктах когнітивні, емоційні, поведінкові, обрядові особливості мовно-культурної свідомості.

Ключові слова: мова сучасної української прози, соціокультурна рефлексія «свій – чужий», лінгвософія, стилістичний маркер, лексико-тематична група, лексико-семантична група, асоціативно-семантичне мікрополе «мова», назви осіб, епітет, варваризм.

Одне із важливих завдань сучасної лінгвостилістики як текстознавчої дисципліни – зафіксувати й розкрити лінгвософію сучасного буття людини в різножанрових, відмінних за еталонністю, ціннісно-аксіологічним наповненням мовних практиках: «Усвідомлюємо, що українська мова має бути інструментом формування нової світоглядної парадигми, в якій людина поставлена в центр цивілізаційного поступу держави» [Єрмоленко та ін. 2017: 7]. Отже, дослідження з синхронної лінгвостилістики призначені зберегти в описах і систематизувальних працях способи мовомислення в мікросоціумах, часово марковані особливості ідентифікації та самоідентифікації людини у світі, у відношеннях зі світом. А ці завдання в перспективі могли би стати в центрі уваги соціальної стилістики, що вивчає мову соціальних груп (діалектів), проєкцію суспільно-політичних, соціально-культурних процесів на мову – тексти.

Увага до проблеми ідентифікації суб'єктів спричинена глобалізаційними процесами, які ті чи інші національно-культурні спільноти сприймають, зокрема, як загрозу національній ідентичності. Концептуальними маркерами соціокультурних рефлексій «свій – чужий» у певних текстах є лінії, об'єднані ідеями «Я і ВОНИ у світі», «Я і МИ в Україні / поза Україною», «Я і МІЙ світ». Вони охоплюють маркери національної ідентифікації.

Зауважимо, що маркер – це стилістично виокремлений складник тексту, висловлення, що має стилістичне значення, забарвлення. Його синоніми – «стилістично марковане слово», слово-маркер. Такі мовні знаки об'єднують тексти за тематичним принципом чи за ключовими мотивами, за часовими, жанрово-стильовими, персоналізованими ознаками. Маркери національної ідентифікації – один із показових чинників групування і комплексного дослідження української мігрантської прози.

Тема міграції настільки широка й виразна, що її означають як «міграціонізм сучасного світу» [Літератор 2018]. Зрозуміло, що схарактеризувати пов'язані з нею процеси можна як шляхом зовнішніх спостережень та аналізу фіксованих явищ, а також за вторинними джерелами, тобто текстами, які представляють ці явища в часовій і локальній конкретності, узагальнюють їх відповідно до функціонально-стильових (дискурсивних), комунікативно-прагматичних вимог трансформації соціально маркованої інформації. У такому разі той чи інший текст сприймаємо з погляду *соціокультурної рефлексивності*. І не лише тому, що художній чи медійний текст відгукується на актуальну соціальну проблему. А насамперед тому, що вона, трансформуючись за законами побудови висловлювання у відповідних комунікативно-прагматичних умовах, із первинного медійного чи наукового (соціологічного, психологічного) тексту внаслідок взаємодії дискурсивних практик «перетікає» з однієї функціонально-стильової сфери в іншу, «стабілізується» у фокусі уваги, словесного втілення.

У зв'язку з активізацією переселенських процесів асоціативно-семантичного наповнення набули номінації мікрополя «мігрант – переселенець». І це найбільш увиразнено в сучасних т. зв. мігрантських, чи заробітчанських, творах. Цей ряд нині доповнюють тексти на тему російсько-української війни, що триває від 2014 року, в якій конкретно-чуттєвого змісту набувають словесні портрети внутрішніх мігрантів, а також депортованих осіб (зокрема татар).

З-поміж поетичних і прозових творів, що вийшли друком у перші роки після 2000-го, увагу привернули рейтингові тексти – письменника-емігранта Василя Махна («Дім у Бейтінг Голлов»), а також українських материкових авторів Ірен Роздобудько («Я знаю, що ти знаєш, що я знаю...»), «Ранковий прибиральник»), Артема Чапая (справжнє ім'я автора – Антон Водяний; «Понаїхали»), Андрія Любки («Карбід»), Андрія Куркова («Сірі бджоли»).

Маркерами національної ідентичності мігрантів є складники лексико-семантичних, лексико-тематичних груп, які засвідчують концептуальне тяжіння до опозиції «свій – чужий», беруть участь у розгортанні художнього потрактування глобальної проблеми міграції та соціально-культурної, психологічної адаптації людини в іншому середовищі життя – «чужому»: за природними умовами, за мовним оточенням, за культурними традиціями.

Назви мігрантів-переселенців. Персонажам чоловічої статі А. Чапай у романі «Понаїхали» надав функцію характеризувати усіх чужих як таких, що *поприїздили* і стали помітними у середовищі «своїх». Нагадаємо, що дієслово «понаїжджати» означає ‘приїхати в яке-небудь місце, зібратися в якомусь місці; прибути куди-небудь для постійного проживання’ (СУМ VII: 146). Звичне для розмовно-побутової мови слово «понаїхали» стосовно багатьох закріпилося в напівофіційній мовній практиці та за останні два десятки років здобуло додаткові конотації – негативну емоційну і соціально-психологічну, екзистенційну як оцінку скупчення чужих людей у звичному для «своїх» середовищі життя: *Хм. Понаїхали тут і качають права; А у Кривому Розі у нього родичі якісь, раніше понаїхали* [у Москву. – С.Б.]. На позначення людей, які з’їхалися кудись і які є небажаними «гостями», вживається і віддієприкметниковий суржикізований субстантив «понаїхавші», варіант «понаєхавші»: *А як Білий попробував заговорити, що нада в натурі боротись із понаєхавшими, загнобили його* (А. Чапай). Виокремлені розмовно-побутові поняття здобули у творі цього автора й синонімічні відповідники з узагальненою семантикою – назви *мігранти, заробітчани* (*Бусики з дому, якщо не везуть заробітчани, їдуть практично без вантажу: ну що можна передати з дому?*), негативно оцінені *нелегали* (*А тим часом наша країна потерпає від напливу нелегалів!*), а також – зневажливі номінації *неруські чурки, всякі хачі*. У романі А. Куркова на тему війни національно-культурні рефлексії щодо мігрантів представлені доволі гостро – із зневажливими, вульгаризованими оцінками, зокрема: – *Та був один, та і того у нас у селі вбило... А решта там бидлувати ..!* (А. Курков).

У кінці ХХ ст. з’являються нові універби-сленгізми з цього номінативного ряду – «еміки», «екзоти», пор.: – *Як ти сказала – «еміки»? Тобто емігранти? – зареготала Марина.*

– *Ага, це мій лінгвістичний винахід! – кивнула Регіна. – Так от, еміки на перших порах це сподіваються вхопити бога за бороду* (І. Роздобудько, «Я знаю...»); – *Та ким завгодно! Коридорним! Портє! Ліфтером! Офіціантом! Якщо пощастить, упадеш на хвіст багатій дамочці, адже ти для них – екзот. І доля твоя вирішена! Хіба ні?* (І. Роздобудько, «Ранковий...»). Так само конотованою є назва «квартирант»: *Ми стали шостими, але не власниками, а квартирантами* (В. Махно), тобто у тексті – ‘людина, що проживає тимчасово на чужій території’.

Негативне сприймання українцями-закарпатцями незнайомих у чужих країнах засвідчують метафори-вульгаризми на позначення 'мандрівників-невдах': *Здається, там переважно ходять половити гав й повитріщати баньки. Словом, **дрочери й туристи** там, самі купити шльондру не наважуються* (А. Любка).

Назви людей " " " належністю.

Ідентифікаторами чужого в романі А. Чапая є назви національностей і народностей. Вищу сходинку в градації «позитивне – негативне» здобувають європейці (*Я ж не **якась азіатка чи африканка***) та американці: *Юра їхав у Новий Орлеан перекладниками Грейхаундами. З ним їхали переважно **негри та мексиканці**; Найсумніше з мексиканцями та іншими **гватемальцями й гондурасцями** – у Новому Орлеані всіх їх без розбору називали **мексиканцями**.*

Так само в оповіданнях В. Махна «Бруклін, 42 вулиця», «Капелюх, дактилі, оливи», «Коли на шию надівають вінок чорнобривців» концептуально навантажені назви націй і народностей, які підкреслюють і активність міграції у світі загалом, і мультикультурність американського континенту, який приваблює емігрантів з Азії, Європи, Африки (*Мабуть, він був **пакистанцем** або навіть **бангладешцем**, але ми з Марією називали його **індусом**; На першому поверсі мешкали дві родини – **пуерториканки** бабуся Габрієла, мама Аманда та внучка Ніколь, а також **євреї** з Латвії – двоє старих із білим песиком і возиком; Дві родини із Бангладешу займали другий поверх південного крила. Поверхом вище, над **бангладешцями**, багато років тому, а відколи саме, не пам'ятав ніхто, оселилися дві американські родини; Ну казала, що за п'ять штук **полька** зробить фіктивний шлюб... – П'ять штук... Ого!; Диви, **китайози** знову дивляться бойовик; **Поляк** був на тому ж становищі, що й Генік, але він працював у **хасида** давно; **Афроамериканець** запрошував до себе на Флетбуш).*

Мультикультурне середовище не є субстанцією, де все національне розчинилося. Ні, воно чітко проступає. І письменники пропонують своїм читачам такі лінгвокультурологічні екскурси з акцентованими назвами звичаїв, описами традиційних дій, ритуалів тощо. Наприклад, для одних народностей показовим є предметний світ, що його вони будують і підтримують: *П'яту заселяють **латиноси**: там продають сомбреро, ковбойські чоботи, а на тесаних паличках – жовте, обчищене*

манто у формі розквітлої квітки (В. Махно). Інші вирізняються в діях, як мексиканці: *На пагорбах парку мексиканці з ранньої весни і до пізньої осені грають у футбол, на який дивляться їхні багатодітні родини, попиваючи холодні напої і заїдаючи час вареною кукурудзою. Мексиканці мають багато часу, може, тому вони постійно їдять і грають у футбол. У футбол вони грають навіть мовою, кидаючи круглі слова один одному в обличчя, з широкими усмішками кукурудзяних зубів* (В. Махно). Треті, як хасиди, євреї, – вирізняються стійкістю віри, прагненням до єднання, що передає метафора повноводої ріки: *Коли перед Рош ха-Шана запікають яблука у меду і коли по всіх синагогах трублять у шофер, – євреї приходять понад ріку помолитися, бо у ті дні вирішується на небесах, кому жити, а кому померти, тому найповноводніша ріка хасидів на Брукліні, яка плине у повітрі й пливе через їхні серця та шлунки, і до якої вони приходять найчастіше, – Тринадцята авеню* (В. Махно).

Уживання субстантива «наші» на позначення українців в інших країнах – це стилістична ознака аналізованого роману А. Чапая. У таких випадках *наші* протиставлені іншим, зокрема й корінному населенню (*Триповерховий коричневий будинок. У п'ятикімнатній квартирі живуть п'ятнадцятеро наших. Бригада з Косова*), іноземцям-мігрантам, яких українці почасти сприймають негативно, зневажливо, іменуючи ці: *Наші так не поведуться! – Як «так»? – Ботанти. От буде Білий Сад переповнений цими*.

Фольклоризми. Традиційно в прозі про мігрантів символами щемного «свого» є фольклоризми *земля, верба, чорнобривці*: *Українці забирали з собою у далеку дорогу запах жирного чорнозему і світло зелених свічок верб*; *Уже на лєтовищі Наврікат витягнула з полотняної торби засушену квітку чорнобривця і поклала мені в долоню. «Це на прощання»* (В. Махно).

Національно марковані **назви продуктів, страв, напоїв** – це одиниці пізнання іншої культури, засоби надання контексту специфічного іншокультурного колориту, а почасти – і конкретно-чуттєвого означення поваги до побутової культури, яку осягає той, хто з нею стикається. Наприклад, у романі «Сірі бджоли» А. Куркова спочатку чуже для «жителя війни» Сергійовича «самса», що засоційоване чимось солоним (знайоме паронімічне «хамса»), у процесі психологічного зближення з татарами Криму стає звичним, інтимізованим, бо нагадує про

його дружні контакти, пор. два речення: *І одразу захотілося Сергійовичу пожувати, все одно що, аби солоне. Хай хамсу, хай самсу.* Деякі письменники частину лінгвокультурем-екзотизмів залишають без пояснень: такі слова стають мінімаркерами «чужого»: *Айсилу лише двома словами пояснила гостеві, що таке янтик і імам-байлди* (А. Курков).

У «чужому» культурному середовищі пристрасть до національних страв індивідуалізована. Почасти із згаданими реаліями пов'язані стереотипні соціокультурні ситуації, які в тексті виділено лапками – знаком фрагментації мовно-культурної свідомості: *Оселедець був чудовий. Печена картопля зворушила до сліз, я навіть згадав про те, як «ми з пацанами тягали її 'з-під дерев'яних базарних ґрат сховища й пекли на пущі/рищі за нашим будинком...»* Це скидалося на маячню. Мене закидали запитаннями про дерев'яні ґрати, про дитячий голод, про антисанітарію і пущирі. Я спасував і поступився красномовством Еджідіоакулі (І. Роздобудько, «Ранковий...»).

Інтимізувальні займенники. У творах з мотивами національно-культурної ідентичності актуалізовані стилістичні функції інтимізувальних займенників. Зокрема займенника «наш»: усе, означене ним, маркує точку оцінки «іншого», «чужого». Протиставленими стають у широкому контексті «наша країна – країна перебування персонажа» (*І міністр внутрішніх справ розповідає, як нашу країну перетворюють на відстійник для нелегалів, які не доїжджають до Шенгену*); «наші рослини – рослини іншої країни» (*Праворуч по віалє Вольтурно росли велетенські сосни, які від наших відрізнялися круглими кронами. Дуже гарно, але по-чужому. Сумно*). Ця інакшість, ненашість викликає у персонажа-мігранта пригнічене психологічне відчуття, дискомфорт.

У романі «Сірі бджоли» протиставлення «вони – ми», «наше – їхнє» набуло іншої соціокультурної рефлексії. В умовах російсько-української війни актуалізоване значення медійного образу для нейтралізації протиставлення відповідних культур: «наше» («українське») постає як непривабливе, на відміну від «їхнього» (російського як культурного), пор.: – *Так це ця! – упізнав Сергійович даму в зеленці. – Це ж наша! Як її? Королевська!; – От бачиш! У них хоч по телевізору таке не показують! – мотнула скрушно головою баба Настя. – У них*

тільки за столом культурно сидять! Говорять грамотно! Може, заночуєш уже? Чого у глузу ніч іти? (А. Курков).

Поняттєві епітети. Функцію національно-культурної ідентифікації виконують і паронімічні прикметники *російський* ('російськочерковницький') і *руський* (= 'православний' + 'російськочерковницький'). Їх уживання засвідчує недостатнє розрізнення в мовній свідомості кримчаків-росіян реалій, які позначають ці прикметники. Це і використав письменник, щоб пояснити, як діє програмування свідомості людей: паронімічна пара уможлиблює насаджування офіційною владою іншої держави нерозрізнення, сплутування в самосвідомості населення і національно-культурної, і релігійної, і територіальної ідентичності російськомовного населення Криму, як-от: – *Ну ви – це не ми. Ми руські, вони нашу владу – російську – не поважають. Змусять їх, мабуть, по своїм узбекистанам повернутися! Сиділи б там спокійно, чого сюди їхати було... – Ну, це є їхня земля! – Яка їхня! – обурилася незлобливо жінка. – Споконвіку руська земля православна!* (А. Курков).

Соціокультурна рефлексія «свій – чужий» вербалізована в багатьох мігрантських творах за допомогою епітетів *тернопільський, косівський, вижницький – італійський; лос-анджелеський – московський* (*Після лос-анджелеського, московського аеропорт нагадував вокзал у Білому Саду* (А. Чапай)). Маркерами «мого», «свого» на чужій території є епітети на позначення місця походження мігранта, а не власні імена (!!!), як-от: ... *вона підростала у родині криворізьких шахтарів, у двокімнатній хрущовці* (В. Махно); *Вижницька й косівська жінки пішли наздоганяти мусульман. Оля ввічливо відмовилась іти в «Карітас»: вона вранці поснідала в Червії* (А. Чапай).

Соціокультурна роль таких поняттєвих епітетів – «вмикати» широку культурну асоціацію: наратор не втрачає етнічної ідентичності, а тому здатен диференціювати за відносно-якісними етнічними, національно-культурними ознаками реалії довкілля. Таку ідентифікаційну функцію виконують прикметники на означення вулиць як мікроконтинуумів у мультикультурних містах, наприклад, у Брукліні (*Її перестривають, точніше – перетинають, мексиканська П'ята Авеню, китайська Восьма і хасидська Тринадцята*), особливих національних страв, напоїв (*Вона вилувлювала своїми чипсами овочі з італійського соусу і всміхалася; Дістав із холодильника дві запітнілі пляшки каліфорнійського Піно Гріджіо і кілька шматків сиру, купле-*

ного в магазині на розі), місцевих традицій (На релігійні свята вони влаштовують процесії – з солодким співом, що лоскоче вухо, та з іконою **гваделупської Діви Марії на чолі**; Якщо це кінець січня, то **китайський Новий Рік** вийде вам назустріч (В. Махно)).

Оцю різницю в стилістичних функціях відносно-якісних прикметників помітно на епітетах *ню-йоркський, бруклінський*. У мові оповідача вони можуть бути нейтральними – називають місце подій (**Бруклінська Сорок друга вулиця у Боропарку – неприваблива й одноманітна, як і решта навколишніх вулиць**). У мові ж персонажів – емоційно означені, адже середовище, де вони живуть, де переживають відповідні емоції, також стає емоційно «зараженим», пор.: *Ми тоді вийшли разом у **нюйоркську** ніч і, перейшовши кілька авеню, попрямували Бродвеем до Гринвич Вільддж; Відколи Генік із Зеником переселилися, минуло спекотливе **бруклінське літо** і прийшла осінь; **Бруклінське небо** продірявленим решетом випускало дощ, як **простуджений міхур сечу*** (В. Махно). Так само і щодо прикметника «мальтійський»: туристи прагнуть потрапити на острівні пляжі і погрітися на них, для трудових же мігрантів це сонце – пекуче, неприємне: *Ми сиділи в пабі, доки перші **промені гарячого мальтійського сонця** почали свердлити наші потилиці* (І. Роздобудько, «Ранковий...»).

Асоціативно-семантичне мікрополе «мова». У романах «Понаїхали» А. Чапая, «Ранковий прибиральник» І. Роздобудько, «Сірі бджоли» А. Куркова особливо зацентовано увагу на мовному питанні, на сприйманні чужої мови в іншомовному середовищі, де опиняються персонажі-мігранти, пор.: *Не знаю ... Але мені хочеться говорити. Напевно, тому, що я **втомився від чужої мови** (яку, втім, знаю тепер досконало), від мовчання на роботі і вдома, коли доводиться часто прокашлюватися, щоб почути звук власного голосу... (І. Роздобудько); **Щось заважало мені бути собою до решти! Для цього потрібно було занадто багато: змити із себе накіп чужої мови, зчистити всю банальщину, суєту, закам'янілість побуту, здерти шкіру й залишитися без неї – тоді Марія де Пі нта побачила б мене зовсім іншим. Але ТАКИМ я міг би бути тільки для тієї, яка нагадує льодяник, знає смак печеної картоплі й наші пісні** (І. Роздобудько, «Ранковий...»).*

Говорити українською – це значить говорити по-нашому, вдаватися до рідної мови навіть там, де тебе не зрозуміють,

але ти мусиш ословити свої думки, почуття, емоції, своє ставлення, бо інакше ніяк, говорити своєю мовою в чужомовному середовищі означає не втратити себе самого: – *Через терни до зірок*, – сказав Юра. Він сказав це крізь зуби й **по-нашому**, бо пояснювати культурні конотації ламаною англійською було б надто довго, та й усе одно Ельвін не зрозумів би (А. Чапай).

У творі А. Чапая при перевазі української («нашої солов'їної»), стилістично навантажені ще англо-, італо- та російськомовна побутові стихії, а то й мова жестів (*Трохи побазарили ламаною сумішшю кількох мов, а більше жєстами. Мейдин, правда, тримався на відстані, щоб якщошо, я не з ним*). Заробітчанин Юра в Нью Орлеані зачудований англійською, яку він не знає дуже добре: *Ух, яка у нього мелодійна, ритмічна мова. Ніби співає. Ваша мова солов'їна! Це тобі не мій акцент. Москоу ін'яз*. Він прислухається до вимови і може ідентифікувати корінного американця і мігранта: *Ельвін мислив іспанською й перекладав свої думки на погану англійську*. Так само мовну специфіку відразу підмічає його дружина Ольга, яка їде на заробітки до Італії: – *Олга? – з наголосом на другий склад сказав молодий чоловік і простягнув руку. – Роберто; Роберто, чорнявий молодий чоловік, заговорив швидко-швидко, Оля нічого не розуміла, тільки блаблаблаці-коноці-парляці. Стільки шиплячих. Оце – милозвучна італійська? Бо всі ще від школи знають, що наша солов'їна друга за милозвучністю після італійської*. Як бачимо, авторські коментарі, напівавторська мова насичені відповідними лексемами на позначення мови, голосу, особливостей вимови, що увиразнює акцент того чи іншого персонажа-мігранта на мовнозвуківому вимірі простору, в якому він опиняється.

Автор роману «Понаїхали» загострює проблему варваризації української мови, мовомислення українців нашого часу, однією з причин яких є спорадичне заробітчання. Тому не встигає «перемкнути мовний код» Юра, який тільки-но приземлився в Росії (– *Эй, по-од ноги с'три! – почув він. – Соррі, дьюд*, – сказав Юра. – Че?). З мовою він засвоює соціокультурні кліше, сентенції: **Як мене навчили в Америці, лет байгонз бі байгонз. Що минуло, того не повернеш**.

У романі А. Куркова мовне питання було соціально-політичної оцінки. Наскрізні соціолінгвістичні ідеї автора:

- «говорити російською для українців зі Сходу неприродно, непатріотично» (– *Та я ж не росіянин, а українець*, – сказав

він тихо і не дуже розбірливо. – Але ж ви там російською говорите, – сказала Айсилу, і голос її трохи голосніше прозвучав),

- «російська мова заповнила побутовий та офіційний простір Криму»: *А от коли вдень чи увечері до настання темноти і запалювання ліхтарів, то перед його очима те саме Куйбишеве, яке російською, тобто «по-куйбишевськи» говорить, на південну рослинність уваги не звертати.*

Навіть короткотермінова міграція в іншокультурне, іншомовне середовище, як стверджує автор роману «Сірі бджоли», здатна вплинути на сприймання, розрізнення чужої мови, у цьому випадку – татарської: *Він чув тільки татарську мову і вона звучала для вух Сергійовича все більше розбірливо, адже навіть слова окремі він став відрізняти, не розуміючи все одно їх значення.*

Позначення реалій «чужого» світу своєю мовою – це важлива міжкультурна проблема. У творах В. Махна перемикання фонетико-орфографічних кодів ніби не спричинює такої напруги, «співжиття» різних мовних знаків у мовомисленні прототипів персонажів стає визначальною ознакою їхньої комунікативної культури, а самі назви-топоніми, ергоніми – мовно-предметними знаками «чужого» простору. Наприклад: *До Брукліну залишалося не більше двадцяти миль, і об'їзною дорогою Бруклін Квінс Експрес Вей ми обминали Мангеттенський і Бруклінський мости, виїжджаючи просто на Бруклінську дорогу праворуч до нічного Даунтауна; Госька стала офіціанткою в барі на rue Trousseau між станціями метро Ledru-Rollin і Faidherbe – Chaligny, майже в центрі Парижа (В. Махно). Мігрант при звичайній до іншомовного номінування звичних предметів побуту: *Симпатяга Аль радісно замахавав руками понад шинквасом і зацокав язиком, коли я, замість звичного пива, замовив «Grand marnier» (І. Роздобудько, «Ранковий...»).**

Інакшість «чужого» проступає через слова-реалії, тобто варваризми, які маркують специфіку явищ предметного світу, соціального улаштування в іншій державі. Тому у творах про мігрантів персонажі номінують реалії так, як при звичаються до цього в повсякденні, бо «так прийнято там».

Отож, *сабвей* – метро (*Геник із Зеником пройшли платформу сабвею до кінця перону і стали чекати потяга*), *руммейт* – співмешканець, *супер* – орендодавець (*Зеник, Геників руммейт, щоби відвести від них будь-яку підозру і як запоруку того, що*

вони тут не тимчасово, запропонував **суперові** випити пива), **делівері** – доставка, **хендтрок** – візок (Інколи, після телефонної розмови, він давав вказівку, кому повезти **делівері**. Генік брав тоді **хендтрок**, бо Лешеку це було в падло, навантажував його паперовими пачками і розвозив замовлення за адресами) (з творів В. Махна); **Двері дансингів** були відчинені навстіж і, як завжди, в темних залах товклося чимало народу. Я подумав, чи не краще мені просидіти в **пабі** ці нещасні дві години, адже все одно не висплюсь (І. Роздобудько, «Ранковий...»); **компаньйони** запросили піти в **кофішоп**, це таке місце, схоже на кав'ярню, де в Голландії подаються легкі наркотики; **Зайшли ми в цей кофішоп**, а там поштучно можна купувати **джойнти** – вже скручені цигарки з марихуаною, або й просто марихуану й гашиш на вагу (А. Любка, «Карбід»). З часом ці самі тексти стають одним із джерел поширення варваризмів в українській книжно-писемній та усній розмовній практиці.

Власне ім'я. Зазначені письменники не оминають тему внутрішньої міграції, яка була поширена в кордонах колишнього СРСР. Вона спричинилася до протиставлення «свого – чужого», зокрема до спотворення національного іменника. Пор. як В. Махно в оповіданні «Онуфрій і Титена» проєктує зазначену соціокультурну рефлексію на написання імені персонажа-росіянина, який опинився в Україні: *Із району, з Білобожниці, внадився оперуповноважений капітан Семьон Каплунов, і до сільради почали викликати всіх, кого не забрали до Червоної армії за станом здоров'я чи віком.*

Сплутування мовно-культурних кодів у свідомості людей відбиває невідповідність офіційного та повсякденно-побутового власного імені персонажа з нечіткою чи то українською, чи то російською ідентичністю. Пор. типовий діалог персонажів роману «Сірі бджоли»:

- А вас як звати? – спитав.
- Мене – **Сергій Сергійович**, можна просто Сергійович. То ти, мабуть, Пьотр, а не Петро?
- Ні, я Петро! У мене так у паспорті написано.
- А я за **паспортом** – **Сергій Сергійович**, а в **житті** – **Сергей Сергеіч!** От така різниця!
- Ви, мабуть, зі своїм **паспортом** не згодні, – припустив Петро.
- З **паспортом**-то я згоден, а от з тим, **як він мене називає** – ні!
- А я і з **паспортом** згоден, і з тим, як він мене називає, – усміхнувся вечірній гість. Усміхнувся легко, навіть невимушено! Хоча автомат тепер на спинці стільця висів.

– Може, у тебе ім'я у паспорті і в житті співпадає, тому ти і згоден! – промовив Сергійович замислено. – Було б у мене так, я б теж з паспортом не лаявся! (А. Курков).

Отже, персонажі, за задумами авторів сучасної мігрантської літератури, наділені різними цивілізаційними ідентифікаціями, серед яких показова національна. Вона віддзеркалена в характерних номінаціях, номінативно-оцінних комплексах, асоціативно-семантичному мікрополі «мова», наповнених конкретно-чуттєвим змістом. Лінгвософія міграціонізму спрямована на суб'єктивізацію життя етносу (етносів), націй, країн, через множину репрезентацій якої постають об'єктивовані в узагальнено-образних конструктах когнітивні, емоційні, поведінкові, обрядові особливості мовно-культурної свідомості.

Єрмоленко С., Бибик С., Ганжа А. Мова, стиль, культура – в об'єктиві гуманітарної науки. *Світогляд*. 2017. № 5 (67). С. 3 – 8.

Літератор-інтелектуал у міграційних процесах: виклики для пам'яті та ідентичності : монографія / гол. ред. О. В. Пронкевич. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018.

REFERENCES

Yermolenko, S. & Bybyk, S., Hanzha, A. (2017). Language, style, culture – in the lens of the humanities. *Worldview*, 5 (67), 3 – 8 (In Ukr.).

Pronkevich, O. V. (ch. ed.) (2018). Literary intellectual in migration processes: challenges for memory and identity: monograph. Nikolaev: Publishing house of ChNU of Petro Mohyla (In Ukr.).

Статтю отримано 25.06.2022

Svitlana Bybyk

LANGUAGE MARKERS OF NATIONAL IDENTITY IN UKRAINIAN MIGRANT PROSE

The article presents a linguo-cultural analysis of modern prose works on migration-resettlement. The basis of the research methodology is the formation of lexical-thematic and lexical-grammatical groups, associative-semantic microfield “language”, related to the socio-cultural reflection “one’s own – another’s”.

Stylistic functions, value-asciological content of names of persons by national and ethnic affiliation, names of immigrants as foreigners, names of products, dishes, drinks, as well as folklore are noted. The stylistic functions of grammatical stylisms – conceptual epithets that specify the national-cultural and territorial identity of the characters – are separated. Emphasis is placed on the specific role of intimating pronouns that reflect the socio-cultural reflection of “one’s own – another’s”.

Emphasis is placed on the sociolinguistic aspects of contexts-dialogues about language, forms of proper names, which reflect the confusion of linguistic and cultural codes. It is concluded that the characters, according to the authors of modern migrant literature, are endowed with various civilizational identities, among which the national one is indicative. The linguoscopy of migrationism is aimed at the subjectivization of the life of an ethnos (ethnoses), nations, countries, through the multitude of representations of which cognitive, emotional, behavioral, ritual features of linguistic and cultural consciousness objectified in generalized-image constructs appear. Emphasis is placed on the sociolinguistic aspects of contexts-dialogues about language, forms of proper names, which reflect the confusion of linguistic and cultural codes.

It is concluded that the characters, according to the authors of modern migrant literature, are endowed with various civilizational identities, among which the national one is indicative. The linguoscopy of migrationism is aimed at the subjectivization of the life of an ethnos (ethnoses), nations, countries, through the multitude of representations of which cognitive, emotional, behavioral, ritual features of linguistic and cultural consciousness objectified in generalized-image constructs appear.

Key words: language of modern Ukrainian prose, socio-cultural reflection “one’s own – another’s”, linguoscopy, stylistic marker, lexical-thematic group, lexical-semantic group, associative-semantic microfield “language”, names of persons, epithet, barbarism.